עין משפט נר מצוה

צו א מיי' פ"ב מהל' נזקי ממון הלכה ג ו סמג עשין סו טוש"ע ח"מ סימן א סעיף א וסי' שצ סעיף ג:

צז ב מיי' פ"ג שם הל' ז ופ"ה מהל' סנהדרין הל' ט סמג עשין מ טור ש"ע שם סי' א סעיף א וסי' שלא סעיף ו:

צח ג מיי' פ"ה מהל' סנהדרין הלכה יז סמג עשין לו טוש"ע שם סימן א סעיף ה:

צט ד מיי' פ"ה מהל' נזקי ממון הל' ט ופי"א מהל' רוצח הל' ד סמג עשין סו טוש"ע שם סי' תט סעיף ג וסימן תמ סעיף ח:

א ה מיי' פ"ב מהלכות נערה הלכה יד סמג עשין כד טור אה"ע סי' קעז:

ב ו מיי' שם הל' טו:

◆

תורה אור השלם

ו. כִּי תִבְנֶה בַּיִת חָדָשׁ וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ וְלֹא תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ כִּי יִפֹּל הַנֹּפֵל מִמֶּנּוּ: דברים כב ח

◆

גליון הש"ס

תוס' ד"ה הא מני וכו' ומיהו תימה. עי' תשובת מהרלב"ח סי' קי"ה:

◆

תוספות רי"ד

שיוסיף שמירה על שמירתו ת"ש כל המשלם יתר ממה שהזיק אינו משלם ע"פ עצמו. פי' כגון נגיחת העבד וכן אונס ומפתה ומוציא שם רע ותשלומי כפל ותשלומי ד' וה' הא פחות משלם פי' כגון חצי נזק דתם. לא תימא פחות ממה שהזיק אלא אימא הא כמה שהזיק משלם ע"פ עצמו א"ה ליתני זה הכלל כל שאינו משלם ע"פ עצמו הא כמה שהזיק משלם ע"פ עצמו דמשמע פחות ומשמע יותר תיובתא. ופסק תלמודא והלכתא פלגא נזקא קנסא. פי' דהואיל וכל חצי נזק אינו אלא היזקא דלאו אורחיה לאו על מריה רמיא לנטורי בהכי אלא קנסא הוא כי היכי דלוסיף ביה בנטירותיה והלכתא אין טעמא מאי איתותב. פי' תיובתיה מאי הוא משום דלא תני הכי פי' לא קתני כל שאינו משלם (כלו) [כמה שהזיק] ש"מ (נמי) חצי נזק [ממונא] הא לאו תיובתא היא כיון דאיכא חצי נזק צרורות דהל' גמירי לה דממונא הוא ומשלם ע"פ עצמו שהן תולדה דרגל מש"ה לא קתני פי' משום כיון (דאין) [דאיכא] חצי נזק המשתלם [ע"פ עצמו] (כנזק) [כגון] בהמה המהלכת והתיזה צרורות מתחת רגליה והזיקו דתנן בבבא קמא דמשלם חצי נזק והאי חצי נזק קי"ל דהל' גמירי לה דממונא הוא ומשלם ע"פ עצמו שהן תולדה דרגל ופטורים ברה"ר ברגל ונזקי רגל לאו קנסא נינהו אלא ממונא שהרי מועדת בתחילתה דגבי צרורות הוא דאקיל רחמנא. וכיון דממונא הוא משלם ע"פ עצמו מ"ה לא פסיקא ליה למיתני כל שאינו משלם דהא איכא האי. והשתא דאמרת פ"נ קנסא האי כלבא דאכיל אימרי ושונרא דאכיל

הא מני רבי יוסי הגלילי היא דאמר תם משלם חצי כופר. וליכא שיורא דאי משום דמועד משלם כופר שלם ותם אינו משלם אלא חצי כופר הא לאו שיורא הוא דהא תנן תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם וכופר בכלל וא"ת אכתי ליתני דמועד אף כשהוא בסקילה משלם כופר ותם כשהוא בסקילה אינו משלם כופר כלל דהביאהו לב"ד וישלם לך דהוא עצמו אינו משתלם אלא מגופו כדאמרינן בפרק שור שנגח ד' וה' (ב"ק דף מב: ושם) וי"ל דהך נמי לא הוי שיור דהוי בכלל הא דקתני תם מגופו ומועד מן העלייה ומיהו תימה דלא אשכחן בהדיא בשום מקום שהיה אומר ר' יוסי הגלילי דתם משלם חצי כופר ואי משום דדריש רבי יוסי הגלילי בפרק שור שנגח ד' וה' (ג"ז שם) נקי מדמי ולדות ולא דריש נקי מחצי כופר מכלל דסבר דחייב ודלמא לעולם סבר דפטור וטעמא משום דפטור מחצי כופר לא איצטריך קרא דכשהשור בסקילה לא שייך כופר דהביאהו לב"ד וישלם לך וכשאין השור בסקילה כגון על פי עד אחד או על פי הבעלים פטור מדרבה דאמר התם (דף מג.) [שור שהמית בן חורין שלא בכוונה פטור שנאמר השור יסקל וגם בעליו יומת בזמן שהשור בסקילה בעלים משלמין כופר כו' ונראה דה"פ הא מני ר' יוסי הגלילי היא דאמר תם משלם חצי כופר פי' דלא ממעט חצי כופר מנקי ולאו דוקא משלם קאמר אלא היה משלם אם היה לו ממה להשתלם ולשום תנא לא הוה חצי כופר שיור כי אם לרבי אלעזר דדריש נקי מחצי כופר ולית ליה דרבה וכשאין השור בסקילה מועד משלם ותם אינו משלם והא דנקט רבי יוסי הגלילי טפי מרבי עקיבא דדריש נקי מדמי עבד דלדידיה נהי דחצי כופר לא הוי שיור דמי עבד הוי שיור):

ואי תפס כו'. פר"ת דדוקא אי תפס את המזיק עצמו אבל דבר אחר לא דלענין מזיק עצמו הקילו חכמים שיכול לתופסו דאל"כ יתפוס כל אשר לו ולא נפיק מיניה דאין דנין דיני קנסות ואם נוטלו המותר ונשאר כדי נזק הרי אנו דנין דיני קנסות ודוחק:

הדרן עלך אלו נערות

נערה. לא הספיקה לעמוד בדין עד שמת האב הרי הן של עצמה. תימה תינח קנס אלא בושת ופגם דממונא הוא דאחין בעי למיהוי ושמא מקראי דלעיל דנפקי בושת ופגם איתקוש אהדדי כדפי' לעיל):

לאביה

הא מני ר' יוסי הגלילי היא דאמר תם משלם חצי כופר ת"ש המית שורי את פלוני או שורו של פלוני הרי זה משלם על פי עצמו מאי לאו בתם לא במועד אבל בתם מאי אינו משלם על פי עצמו אדתני סיפא עבדו של פלוני אינו משלם ע"פ עצמו ניפלוג וניתני בדידה במה דברים אמורים במועד אבל תם אינו משלם על פי עצמו כולה במועד קמיירי ת"ש זה הכלל כל המשלם יתר על מה שהזיק אינו משלם ע"פ עצמו הא פחות ממה שהזיק משלם ע"פ עצמו לא תימא הא פחות ממה שהזיק אלא אימא הא כמה שהזיק משלם ע"פ עצמו אבל פחות מאי אינו משלם ע"פ עצמו ליתני זה הכלל כל שאינו משלם כמה שהזיק אינו משלם על פי עצמו דמשמע פחות ומשמע יתר תיובתא והלכתא פלגא ניזקא קנסא תיובתא והלכתא אין טעמא מאי איתותב משום דלא קתני כמה שהזיק לא פסיקא ליה כיון דאיכא חצי נזק צרורות דהלכתא גמירי לה דממונא הוא משום הכי לא קתני והשתא דאמרת פלגא ניזקא קנסא האי כלבא דאכל אימרי ושונרא דאכיל תרנגולי רברבי משונה הוא ולא מגבינן בבבל אבל זוטרי אורחיה הוא ומגבינן ואי תפס לא מפקינן מיניה ואי אמר אקבעו לי זימנא לארץ ישראל מקבעינן ליה ואי לא אזיל משמתינן ליה בין כך ובין כך משמתינן ליה דאמרינן ליה סליק הזיקך מדרבי נתן דתניא ר' נתן אומר מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו ולא יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו שנאמר ולא תשים דמים בביתך:

הדרן עלך אלו נערות

נערה שנתפתתה בושתה ופגמה וקנסה של אביה והצער בתפוסה עמדה בדין עד שלא מת האב הרי הן של אב מת האב הרי הן של אחין לא הספיקה לעמוד בדין עד שמת האב הרי הן של עצמה עמדה בדין עד שלא בגרה הרי הן של אב מת האב הרי הן של אחין לא הספיקה לעמוד בדין עד שבגרה הרי הן של עצמה רבי שמעון אומר אם לא הספיקה לגבות עד שמת האב הרי הן של עצמה

מעשה

הא מני ר' יוסי הגלילי היא דאמר תם משלם חצי כופר. דדריש להאי נקי לדרשה אחריתי לדמי ולדות אם נגח אשה ויצאו ילדיה הלכך לא הוה ליה לפלוגי בינייהו בכופר. וכי תימא הוה ליה לפלוגי דהאי פלגא והאי כוליה ההיא בכלל רישא היא דקתני תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם ותנא בניזקין והוא הדין לכופר: **מאי לאו בתם.** ואי משום דקתני בה המית שורי את פלוני דחיובו כופר ותם לאו בר כופר הוא הא מני רבי יוסי הגלילי היא: **אדתני עבדו של פלוני כו'.** דלא אשכח פטור על פי עצמו אלא בעבד: **ניפלוג בדידה.** בבן חורין ובבהמה נמי הוה מצי לשנויי חילוק ולמיתני דאיכא דלא משלם על פי עצמו: **כד"א.** דמשלם ע"פ עצמו במועד כו': **כולה במועד קמיירי.** במועד אתא לאשמועי' דאף הוא יש בו חילוק דאיכא ביה מידי דלא משלם על פי עצמו ומאי ניהו נגיחת עבד ואי הוה תני כדקאמרת הוה שביק נמי לאורחיה דרישא איירי במועד וסיפא ניתני תם ומה לי שבקה תנא לאורחיה גבי ניזק לדלג מבן חורין לעבד מה לי שבקה במזיק ולדלג ממועד לתם: **יתר על מה שהזיק.** כגון נגיחת עבד וכן אונס ומפתה ומוציא שם רע ותשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה: **הא פחות ממה שהזיק.** כגון חצי נזק דתם: הכי גרסינן **ליתני כל שאינו משלם כמה שהזיק אינו משלם ע"פ עצמו: והלכתא פלגא ניזקא קנסא.** דהואיל וכל חצי נזק אינו אלא בניזקא דלאו אורחיה לאו על מריה הוה רמיא למינטריה בהכי אלא קנסא הוא כי היכי דלוסיף ביה נטירותא: **טעמא מאי איתותב.** כלומר תיובתא מאי היא: **משום דלא קתני כל שאינו משלם כמה שהזיק אינו משלם על פי עצמו.** דלישתמע מינה נמי חצי נזק הא לאו תיובתא היא: **כיון דאיכא חצי נזק.** דמשתלם בנזקי בהמה במהלכת והתיזה צרורות מתחת רגליה והזיקה דתנן בבבא קמא (דף יז.) דמשלמת חצי נזק ובההוא חצי נזק קיימא לן בב"ק) דהלכתא גמירי לה מסיני שהוא תולדה של רגל ופטורה ברה"ר כי רגל וניזקי רגל לאו קנסא נינהו אלא ממונא שהרי מועדת מתחילתה וגבי צרורות הוא דאקיל רחמנא וכיון דממונא הוא משלם ע"פ עצמו משום הכי לא פסיקא ליה למיתני כל שאינו משלם כמה שהזיק דהא איכא האי: **דאכיל אימרי.** שחנק טלאים חיים ואוכלם: **משונה הוא.** אין דרכו בכך וכל נזק משונה בבהמה הוי תולדה דקרן תמה שאף היא משונה שאין דרכה בכך וחצי נזק הוא דמשלם וכיון דקנסא היא לא מגבינן ליה בדייני בבל שאין שם סמיכה בזקנים ולא מקרו מומחים וגבי קנס כתיב (שמות כב) ירשיעון אלהים: **אורחיה הוא.** והוו להו נזקי דשן ושן משלמת נזק שלם וממונא הוא וגובין אותו בבבל: **ואי תפס.** ניזק ממונא דמזיק גבי קנסא דחצי נזקו דאין צריך לצעוק לפניו: **לא מפקינן מיניה.** וגבי פלגא נזקיה: **ואי.** לא תפיס ואמר קבעו לי זמנא בארעא דישראל השיאוהו לילך עמי לדון לפני דייני ארץ ישראל קבעינן ליה: **בין כך ובין כך.** בין שרוצה ניזק לילך לארץ ישראל בין שאינו רוצה: **משמתינן ליה.** למזיק מיהא להרוג אותו כלב ולסלק היזקיה:

הדרן עלך אלו נערות

נערה שנתפתתה. והצער בתפוסה. והצער נמי לאביה באנוסה. בתפוסה לישנא דקרא ותפשה ושכב עמה (דברים כב): **לא הספיקה לעמוד בדין כו'.** כיון דלא עמדה בדין לאו ממון הוא להורישו לבניו ואמרינן לקמן (דף מג.) אין אדם מוריש לבנו זכות שזכתה לו תורה בבתו ויליף לה מקרא: **מת האב.** משעמדה בדין בנערותיה בין בגרה קודם מיתה בין לא בגרה: **הרי הן של אחין.** דכיון דעמדה בדין זכה בהן אב: **ר"ש אומר.** אע"פ שעמדה בדין לא הוי ממון דאב להורישו לבניו עד דמטי לידיה ובגמרא [מג:] יליף טעמא:

מסורת הש"ס

א) [כ"ק טו: מג.], ב) [קפאה דלא תני הכי דמשמע ע"פ עצמו אינו משלם אבל ע"פ עדים משלם וכלאו לא סבר כר' יוסי הגלילי אלא סבר דאפילו ע"פ עדים אינו משלם חצי כופר ותירץ מהר"ם דמ"מ הוי ליה לפלוגי כדידיה בשורו של פלוני גרידא ולא הוי ליה למינקט עבד, ה"י], ג) [ערכין ו. ע"ש: כ"ק טו:], ד) כ"ק טו: מו., ה) כ"ק ד"ה אומר אם לא הספיקה לגבות עד שמת האב הרי הן של עצמה, ו) נ"ל שבגרה, ז) [שמות כב], ח) [דף ג:], ט) כפ"ק עשף: אלהים, י) [וע' תוס' כ"ק טו: ד"ה הא], כ) [ד' לח: ד"ה יש].

◆

מוסף רש"י

ר' יוסי הגלילי היא דאמר. בפרק שור שנגח את הפרה (מג.) תם משלם חצי כופר. וליכא שיורא, דאי משום דהאי משלם כופר שלם והאי לא משלם אלא פלגא כופר, לאו שיורא הוא, דהא תני לה תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם וכופר בכלל (שם טו.). מאי לאו בתם. ור"ק המית שורי את פלוני אין פלוני משלם כופר. ור' יוסי הגלילי היא, אם שורו של פלוני המית, משלם ע"פ עצמו חצי נזק, אלמא ממונא הוא (שם טו:). עבדו של פלוני. הא קנסא הוא דמשלם שלשים שקלים ואפילו אינו שוה אלא דינר (שם). לפלוג ולתני בדידיה. בקמייתא גופיה דהמית שורי שור של פלוני אינו משלם ע"פ עצמו אם היה תם הוא (שם). כולה במועד קמיירי. וחילוקם דמועד בעי למישמעינן (שם). יותר על מה שהזיק. כגון שלשים של עבד (שם). הא פחות ממה שהזיק. כגון חצי נזק דתם, משלם על פי עצמו (שם). כמה שהזיק. נזק שלם דמועד (שם). משום דלא קתני כמה שהזיק. הא לאו תיובתא היא, דלא פסיקא ליה למיתני כמה שהזיק, דאיכא חצי נזק צרורות, דלאו משלם כמה שהזיק, ואפילו הכי משלם ע"פ עצמו, דהלכתא גמירי לה דממונא הוא (שם). דאכיל אימרי. כבשים (שם). רברבי. תרנגולים וכבשים גדולים דאין דרכן בכך כלל ותחלתו להורגן (שם). משונה הוא. ואין דרכו בכך והוי תולדה דקרן לשלם חצי נזק, ולא מגבינן בבבל. דאין דנין דיני קנסות אלא במומחין ובבבל אין סמיכה (שם). ואי תפס. ניזק בבבל לא מפקינן מיניה, ואי לא תפיס ניזק ואמר קבעו לי זמן דליתי בהדי לארעא דישראל, קבעינן ליה (שם). משמתינן ליה. להרוג את הכלב ואת החתול (שם). סליק היזקך. שיהרגם (שם). הדרן עלך אלו נערות

◆

תוספות רי"ד (המשך)

קנסות אלא בירושלים ובסנהדרין של כ"ג והו קאמרי' א"ר נזקי שור בשור ונזקי שור באדם גובין אותן בבבל אבל אדם באדם ואדם בשור אין גובין אותו בבבל (ולא) [אך] משום שלא יהא

תרנגולא ברברבא משונה הוא. פי' אין דרכו בכך וכל נזק משונה בבהמה הוי תולדה דקרן תמה שאין דרכה בכך וחצי נזק הוא שמשלם. וכיון דקנסא הוא לא מגבי' בבבל. פי' בדייני בבל שאין שם סמיכה בזקנים ולא מיקרי אלהים מומחים ולגבי קנס כתיב אשר ירשיעון אלהים. ואי תפיש ניזק ממונו של מזיק גבי קנסא דחצי נזקו לא מפקי' מיניה. ואי אמר אזמינוהו בהדי לדין בא"י מזמנין לי'. ואי לא אזיל משמתינן ליה: בין כך ובין כך. פי' בין שרצה ניזק לילך לבא"י בין לא. משמתינן ליה לזה עד שיסלק הזיקו מדר' נתן דתניא ר' נתן אומר מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו ולא יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו ת"ל ולא תשים דמים בביתך. [illegible] דלא מגבינן לה בבבל [illegible] היה אז. ואיתא בתשובות רב צמח גאון ז"ל אלו נערות שיש להן קנס שאלה מהו להגבות [illegible] שלא יהא חוטא נשכר כיוצא בזה אמרו חכמים אין מגבין קנס בבבל [illegible] הלכתא רווחת היא שאין מגבין

חוטא נשכר ושלא יהיו [בני אדם] פרוצים בניזקין שכיון שהם יודעים שאין מגבינן קנסות בבבל שולחים יד זה בזה [נהגו] חכמים האחרונים לנדותו עד שהוא מפייס בממון או שירבה עליו רעים ופייסנו בדברים. ומעשה בא' שהפיל שינו של חבירו ובא לפני מר רב צמח גאון ז"ל וא"ל דבר קצוב אני אוסר עליך ופייסהו או בממון או בדברים ועכשיו כל דיני קנסות בטלו ומנהג שהנהיגו אדונינו מר רב צמח גאון ז"ל אנו נוהגים בו היום בכל קהילות הקודש:

פרק ד נערה שנתפתתה בושתה ופגמה וקנסה לאביה והצער בתפוסה. פי' המורה והצער נמי לאביה כלומר יתירה עליה אנוסה שכן יש לה צער דליכא דקרא נקט ותפשה ושכב עמה עמדה בדין עד שלא מת האב הרי הן של אב מת האב ה"ה של אחין אם לא הספיקה לעמוד בדין עד שמת האב ה"ה של עצמה עמדה בדין עד שלא בגרה ה"ה של אב לא הספיקה לעמוד בדין עד שבגרה ה"ה של עצמה רש"א אם לא הספיקה לגבות עד שמת האב ה"ה של עצמה מע"י ומציאתה אע"פ שלא גבתה מת האב ה"ה של אחין. פי' אם עמדה בדין ונתחייב בדין ליתן לאב הקנס